

Prof.Dr. Fahir Yeniçay'ın ardından

Doç. Dr. Şehsuvar Zebitay

Istanbul Üniversitesi Fen Fakültesi
Dekan Yardımcısı

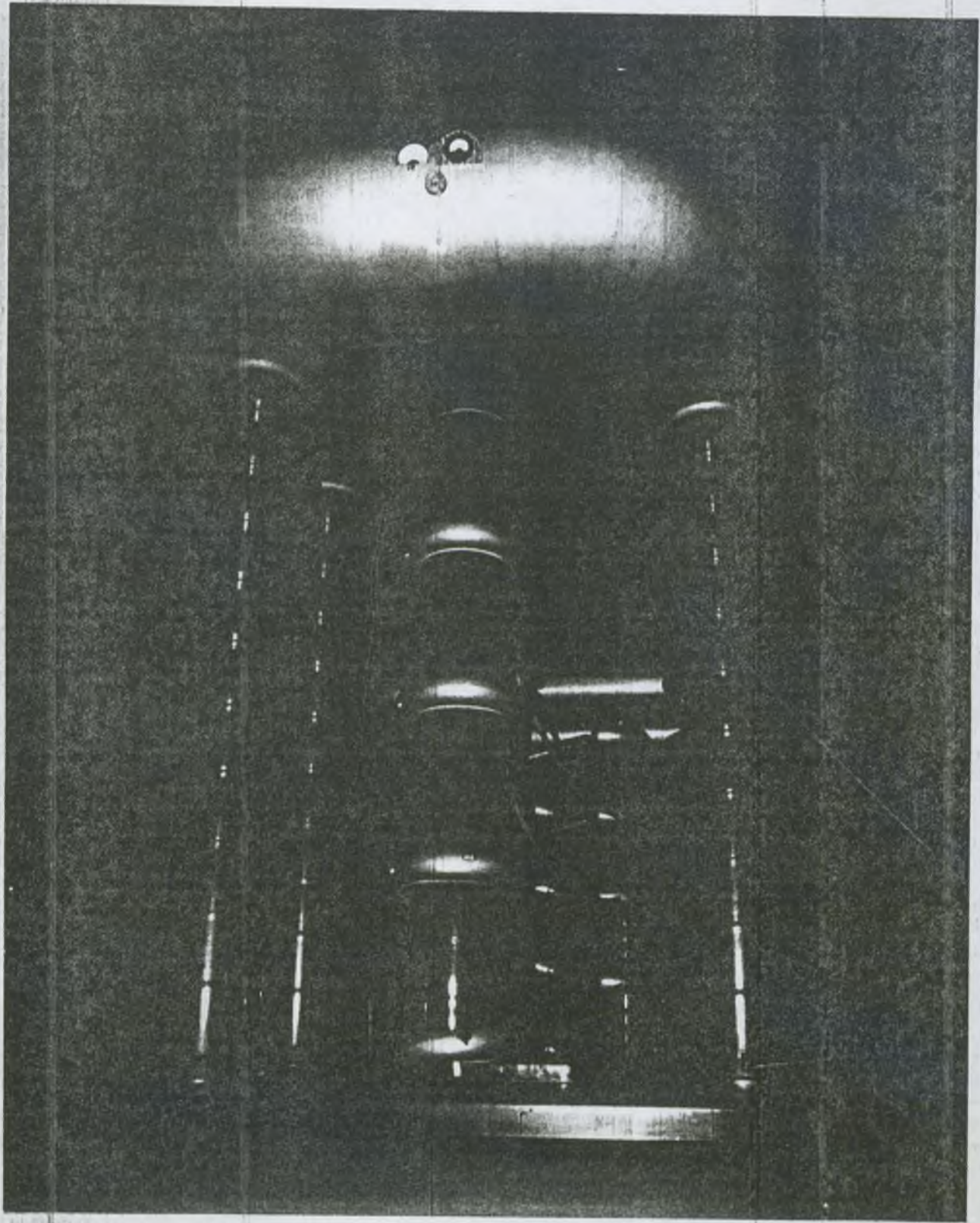
İlmî haysiyet abidesi

RESİMLER PROF.DR. A. YÜKSEL ÖZEMRENNİN ARŞİVİNDEN ALINMIŞTIR

Prof.Dr. Fahir Yeniçay'ın ressam Feyhaman Duran tarafından 1953'de rektör cübbesiyle yapılmış tablosu. Hâlen İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünde bulunmaktadır.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Bilim Kurulu, 1972 yılında: ".....bilimsel araştırmalarıyla yurda hizmet etmiş ve yetiştirmiş olduğu (ve bir kısmı hâlen profesör ve doçent olan) binlerce öğrenci bakımından bilim ve teknolojiye katkıda bulunmuş; ... yeni yetişenler için gıpta ve ilham kaynağı olmuş; fizik ilmi ve tedrisatı ile birlikte fiziksel araştırmanın memleketimizde neşv-ü nümâ bulup gelişmesine büyük katkıda bulunmuş..." olduğunu zikrederek, Prof.Dr. Fâhir Yeniçay'ı oybirliğiyle TÜBİTAK HİZMET ÖDÜLÜ'ne lâayık görmüştür.

Prof.Dr. Fahir Yeniçay'ın İstanbul Üniversitesi Fen Fakülte-
sinde kurduğu Türkiye'nin ilk hızlandırıcısı. 800 keV

gücündedir.

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nin, fizik alanında, nesillere alem olmuş mümtaz hocası Prof.Dr. Mustafa Fâhîr Yeniçay, 86 yıllık ilim ve fazilet dolu bir hayattan sonra, 11 Mayıs 1988 günü CENÂB-I HAK'kın rahmetine kavuştu.

Hocaların hocası, öğrencilerinin, hürmet ve muhabbelle kısaca FAHİR HOCA diye andıkları Prof. Yeniçay, 1902'de İstanbul'da doğmuş ve orta öğrenimini Kadıköy'de Saint Joseph Fransız Lisesinde yapmıştır. Annesi tarafından, Şâîr-i Âzam diye bilinen Abdülhak Hâmid Tarhan'ın torunudur.

Fâhîr Hoca 1922'de İstanbul Dârülfünûnu'na kaydolmuş ve 1925'de Fizik-Kimya Bölümünden mezun olduktan sonra, 1927'den 1930'a kadar Paris'de Sorbonne Üniversitesinde Nobel Ödülü sahibi meşhur Profesör Jean Perrin'in idâresinde doktora yapmıştır. Tezinin konusu "Su ve civa üzerinde tek molekülü filmler" olup, Doctorat d'Etat imtihanını "Très Honorable" derecesiyle başarmıştır. Bu, bir Türk tarafından yapılmış olan ilk fizik doktorasıdır ve konusunda, uzun yıllar boyunca, hem ilmi dergilerde, hem de kitaplarda hep referans olarak gösterilmiştir.

1930'da İstanbul Dârülfünûnu Umumi Fizik Kürsüsüne asistan olarak atanan Fâhîr Hoca, 1931'de Müderris Muavinliğine (yâni Doçentliğe) yükseltilmiştir. 31 Mayıs 1933 târih ve 2252 sayılı kanunla ilga edilen İstanbul Dârülfünûnunun yerine kurulan İstanbul Üniversitesinde, Fen Fakültesinde yerini muhafaza etmiş olan 3 hocadan biridir, Fâhîr Hoca; diğer ikisi de merhûm matematikçi Müderris Ali Yar ile merhûm jeolog Müderris Hâmit Nâfiz (Pamir) beylerdir.

21 Ekim 1938'de Profesörlüğe yükseltilen Fâhîr Hoca 18 Nisan 1939'da İstanbul Üniversitesi Dekanlığına atanmış ve bu makamda 1948'e kadar kalarak, Fakülte târihine en uzun süre dekanlık yapan öğretim üyesi olarak geçmiştir. Dekanlığı esnâsında Fen Fakültesinin Dekanlık ve İdare Birimleri ile Matematik, Tecrübi Fizik, Umûmi Fizik, Fiziko-Kimya ve Jeoloji Kürsülerinin bulunduğu Koska'daki Zeynep Hanım konağının 28 Şubat 1942 Cumartesi gecesi yanması üzerine, Fâhîr Hoca, İstan-

Hocanın Fen Fakültesi bahçesine dikiltiltiği ünlü Türk matematikçisi ve astronomu Uluğ Bey'in tuğtan heykeli.

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Konferans Salonu'na tuayelinden Hocanın yaptırtmış olduğu fresklerden Fâtih devrinin ünlü matematikçisi Ali Kuşçu'yu temsil eden fresk.

Prof.Dr.Fahîr Yeniçay'ın İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesindeki 2 çalışma odasından birisi; vefatından önce bıraktığı hâliyle.

bul Üniversitesinin bugünkü Fen, Edebiyat ve Mühendislik Fakültelerinin mühim bir kısmını barındıran kompleksin yaptırılması hususunda zamanın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'i ikna etmiştir.

1953 senesinde İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne seçilen Fâhîr hoca, o günkü mevzuata göre bu görevi 2 yıl yaptıktan sonra, 15.12.1955'de İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde ihdas edilen Atom ve Çekirdek Fiziği Kürsüsünün Başkanlığına getirilmiş ve bu görevi, 1973'de emekliye ayrılincaya kadar, 16 sene başarıyla sürdürmüştür.

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Teorik Fizik Kürsüsü de (şimdiki Matematiksel Fizik Anabilim Dalı) 1954 sonunda gene onun teklifiyle alınan bir kararla kurulmuş ve 1956 da faaliyete geçmiştir. Bu Kürsü, adı ve mâhiyeti bakımından, Türkiye'nin ilk ve tek kürsüsü olmuştur.

Emekliye ayrıldıktan sonra 3.9.1973 de Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürlüğüne atanan Fâhîr Hoca'nın bu görevi 30.4.1976'ya kadar sürmüştür.

Prof.Fâhîr Yeniçay Türkiye Atom Enerjisi Teşkilâtının da öncülerindendir. Önce, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi ile İstanbul Teknik Üniversitesinin ortaklaşa bir "Reaktör Komitesi" teşkil etmelerine öncülük ederek bugünkü Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinin arâzisini bulup, Fen Fakültesi adına satın alan, gene odur. Atom Enerjisi Teşkilâtının kurulması ile ilgili kanun, gene onun öncülüğü ile çıkarılmıştır. Kanundan sonra, "Reaktör Komitesi" lâğvedilerek, fonksiyonları Atom Enerjisi Komisyonuna devredilmiştir. Fâhîr Hoca, I., II. ve V. dönem Atom Enerjisi Komisyonu üyesi olarak bu teşkilâtın gelişmesi hususunda pekçok verimli katkıda bulunmuştur. Kendisi, ayrıca, ARGE ve İLAR'ın da, bu görevlerden ayrılincaya kadar, komisyon başkanlıklarını yapmıştır.

Türk Fizik Derneğini de Prof. Yeniçay kurmuş ve 20 seneden fazla başkanlığını yapmıştır.

Pekçok uluslararası kongre ve konferansda Türkiye'yi başarıyla temsil etmiş olan Fâhîr Hoca, Fransızca, Almanca ve İngilizceye hakkıyla vâkıfdı. Tek çocuğu olan Hâmit Yeniçay da, kendisi gibi fizikçi olup,

hâlen Kanada'da çalışmaktadır.

KİŞİLİĞİ

Fâhir Hoca, fevkalâde disiplinli, çalışkan ve titiz bir zât idi. Çok belirgin ve objektif, bir akademik zihniyet sâhibiydi. Bundan tâviz verdiği görülmemiştir. İlmî sürekli bir çaba ve muhakkak objektif bir tavır sayesinde kazanıldığını bilir ve mâiyetinden de aynı anlayışa sâhip olmalarını beklerdi. Her dirâyet ve selâbet sâhibi ilim adamı gibi, otoriter bir tavrı vardı. Ama bu otoriter tavrı daima şefkatle ve meselelerin hallini sürüncemede bırakmamak için takınırdı. Hiç tahammül edemediği konular ise, ilmî objektifliğin şahsî çıkarlar uğruna fedâ edilmesi ve ilim kisvesi altında "üçkâğıtlılık" yapmağa tevessül edilmesiydi. Bu ve buna benzer durumlarla karşılaştığı zaman çok, ama çok öfkelenirdi; fakat kimseye kin beslediği görülmemiştir.

Gençliğinde Fenerbahçe futbol takımında uzun süre oynamış olmasının kendisine kazandırmış olduğu atletik bir yapıya sâhipti. Uzun boylu ve tez canlı olmasının avantajıyla hızlıca yürür ve merdivenleri bir solukta çıkardı. Az yemek yer, içki kullanmaz; bol bol da yürürdü. Genç sayılabilecek bir yaşta geçirmiş olduğu bir peritonit ve ameliyattan başka, vefâtından kısa bir süre önceye kadar, hastalandığı hiç görülmemiştir.

Gerek Dekan, gerek Rektör, gerekse Kürsü Başkanı iken, en ufak teferruatı dahi ihmal etmemesi ile ün yapmıştı. Bu, kütüphâneye mubâyâ edilecek kitap ve mecmuaların seçiminden, bizzat çizip imâl ettirdiği nükleer âletlerin detayına, lâboratuvarların temizliğinden, Rektörlük bahçesine ekilecek çiçeklere kadar, böyle idi.

Çok geniş ve mütenevvi bir kültüre sâhipti. Bu arada Fransız edebiyatını

çok iyi bilirdi. Tanzimat sonrası edebiyatımızla, târih ve siyâsetle de yakından ilgiliydi. Ancak, tevazuu, hiç bir zaman bu geniş kültürünü olur olmaz şekilde sergilemeye müsait değildi. Fakat kültürünün değerini de müdrikdi. Pek çok muarızı olmuştur. Bununla beraber, herkes ona gene de büyük saygı duyardı; çünkü, gerek beşerî, gerekse ilmî açıdan, fevkalâde dürüst ve açık bir kişiliği vardı. O da, (ilmî şahsî çıkarlarına alenen âlet etmek isteyenler hâriç olmak üzere) muarızlarına daima akademik bir nezâketle ve toleransla muamele etmesini, değerlerini takdir ve teslim etmesini bilmiştir. Bu vasıflarından ötürü, idârede bulunsa da, bulunmasa da, çetrefil akademik meselelerin halli için daima önceden düşüncesine baş vurulan bir kimse olarak, Fâhir Hoca emekli oluncaya kadar İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin âdetâ mânevî patronu olmuştur.

Emekli olduktan sonra da Fakülte'deki odasını muhafaza eden Fâhir Hoca, salı ve cuma günleri Teşvikiye'deki evinden Vezneciler'e kadar çoğu sefer yürüyerek gelmiş ve eskiden olduğu gibi, saat 08.30'dan itibaren odasında ya da lâboratuvarında çalışmağa koyulmuştur. Bu, vefâtına kadar bu şekilde devam etmiştir.

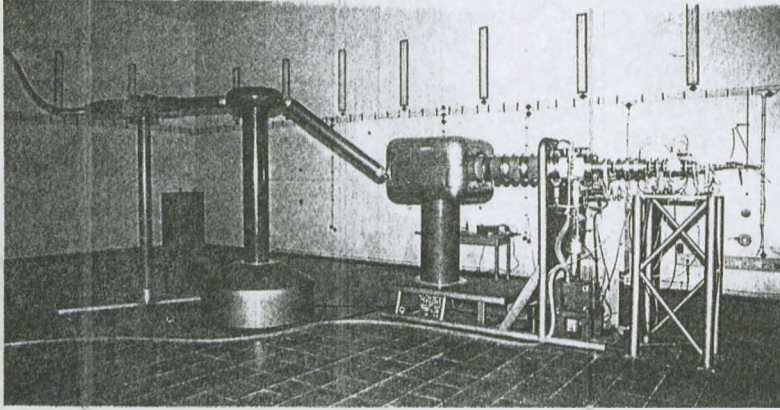
HOCALIĞI

Prof. Yeniçay'ın hocalığı da emsalsizdi. Çok güzel, inci gibi bir yazısı vardı; kara tahtayı çok düzgün ve ölçülü kullanarak, dersinde öğrencilerinin, aynı zamanda, göz hâfızasına da hitab etmesini bilirdi. Ders takriri esnâsında ne eksik ve ne de fazla bir beyanda bulunurdu. Dersini mutlaka 45 dakikalık bir süreye sığdırmasını bilen hârikulâde bir zamanlama yeteneği vardı. İmtihanları değerlendirmesi âdilâne idi, notu kıl olmadığı gibi bol da değildi. Her öğrenci ortaya koyduğu bilginin tam karşılığı olan notu alırdı.

Üniversitemizde temel bilimlerde Lisansüstü tedrisatı, düzenli ve resmî bir şekilde, ilk defa onun gayretiyle 1960'ların başında başlamıştır.

Tâtil günleri hâriç, her gün saat 08.30'dan 17.00'ye kadar sırtında kendisine alem olmuş lâciverd eşofmanı ile lâboratuvarından lâboratuvara koşar, deney hazırlar, âlet imâl veya

• DEVAMI SAYFA 70'de

Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürü iken Fahir hoca'nın Fizik bölümünde kurduğu hızlandırıcı; 400 keV gücündedir

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde Fahir Hoca'nın derslerini verdiği 403 no.lu anfinin duvarı boydan boya insanlığın mağara devrinden atom enerjisi çağına kadar teknolojik gelişmesini remzeden bir fresk ile kaplıdır. Hoca'nın özel olarak yaptırtmış olduğu bu freskten Orta Çağ kimyacılarını gösteren bölümü görmek tesiniz.

İlmî haysiyet abidesi

• BASTARAFI SAYFA 51'DE

tâmir eder, araştırma yapar veya yönetirdi. İkinci vakti ise duşunu alır, çayını içer ve kostümünü giyerdi. Dersine ise daima kostümü ve kravatla gelirdi.

Öğrencileri için toplam 3000 sayfadan fazla tutan 15 adet te'lif ders ve uygulama kitabı yazmış; ve kezâ 3000 sayfadan fazla tutan 8 adet de kaynak eser tercüme etmiştir. Türkçeye ve ilim dili üslûbuna olan haki-miyeti dolayısıyla Hoca'nın kitapları ve tercümeleri öğrenciler arasında büyük ilgi uyandırmış, defalarca basılmış ve nesilleri fiziğe özendiren, ısındıran bir ilham kaynağı olmuştur.

İLİM ADAMLIĞI VE KATKILARI

Fâhîr Hoca, hayatında ilimî haysiyetini daima üstün tutmuş ve bundan hiç bir tâviz vermediği gibi, şahsi çıkarları için samimi-yetsizlikle ilim haysiyeti arkasına sığınmak isteyenleri de daima kınamıştır.

Hoca, deneylerinde ve ilimî araştırmalarında kılı kırk yaran, en ince detayın dahi iyice ortaya konulup anlaşılmasından geçitirilmesine aslâ izin vermeyen, örnek bir titizliğe sâhipti. İdâreciliğin ağır yükü, lâboratuvarları bizzat tanzim etme gayreti, pek çok âleti kendisinin yapması gerekliliği, öğrenci ve araştırmacı yetiştirmek hususundaki üstün sorumluluk duygusu dolayısıyla, Fâhîr Hoca çok sayıda makale yayınlamamıştır. Orijinal araştırmaları, tesbit edebildiğimiz kadarıyla, 9'u yurt dışında ve 5'i de yurt içinde bilimsel dergilerde yayınlanmış olan, toplam 14 makaledir. Bazı kimselerin yaptıklarının aksine, Fâhîr Hoca, yönettiği master ve doktora tezleri yayınlandığında hiç birine kendi adını koymamış; tezlerin şerefine yalnızca doktora öğrencilerine ait olmasını istemiştir.

Fâhîr Hocayı karakterize eden en bâriz vasıflardan birisi de cevval bir zekâ ile kuvvet kazanmış girişimci ruhunun kendisini Türkiye'de hep "ilk"lerin adamı kılmış olmasıdır:

- İlk fizik doktorasını yapan Türk odur.
- Sorbonne'da ilk doktora yapan Türk de odur.
- İlk "Atom ve Çekirdek Fiziği" Kursüsünü o kurmuştur.
- İlk "Teorik Fizik Kursüsü" onun teklifiyle kurulmuştur.
- İlk hızlandırıcıyı o tesis etmiştir.
- İlk atom ve çekirdek fiziği lâboratuvarlarını o kurmuştur.
- Türk Fizik Derneği fikrini ortaya

atan ve derneği kuran odur.

- Bir nükleer reaktör etrafında teşekkül edecek millî bir nükleer araştırma merkezi kurulması fikri de ona aittir.

- Atom Enerjisi Komisyonunun kurulmasında öncüsü de odur.

- Temel Bilimlerde lisansüstü te'disatını ilk ihdas eden de odur.

- İlk Plâzma Fiziği lâboratuvarını o kurmuştur.

- Plâzma Fiziği dersini üniversitele-rimizde ihdas eden odur.

- Plâzma Fiziği hakkında Türkiye'de ilk araştırmaları yapan ve yaptıran, ilk ders kitabını yazan gene odur.... ilh....

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Bilim Kurulu, 1972 yılında: ".....bilimsel araştırmalarıyla yurda hizmet etmiş ve yetiştirmiş olduğu (ve bir kısmı hâlen profesör ve doçent olan) binlerce öğrenci bakımından bilim ve teknolojiye katkıda bulunmuş; ... yeni yetişenler için gıbla ve ilham kaynağı olmuş; fizik ilmi ve tedrisatı ile birlikte fiziksel araştırma-nın memleketimizde neşv-ü nümâ bulup gelişmesine büyük katkıda bulunmuş...." olduğunu zikrederek, Prof.Dr. Fâhîr Yeniçay'ı oybirliğiyle TÜBİTAK HİZMET ÖDÜLÜ'ne lâayık görmüştür.

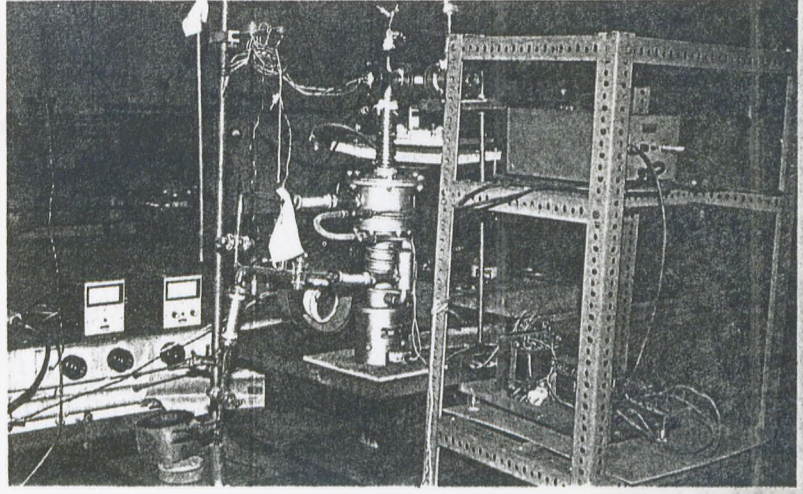
SONUÇ VE ÖNERİ

Merhûm Fâhîr Hoca, temel bilimler ve uygulamalarının gelişmesi bakımından Türkiye'ye ve Türk Üniversite hayatına olağanüstü hizmet etmiş, müstesnâ vasıflara sâhip, akademik zihniyet ve haysiyeti daima üstün tutmuş, pek çok yenilikler ilk defa düşü-

nüp uygulamaya koyan ve koyduran âbidevî bir şahsiyet, unutulmaması gereken bir ilim adamı olarak anılacaktır, anılmalıdır!

13 Mayıs 1988 Cuma günü İstanbul Üniversitesinde yapılan cenâze töreninde Fâhîr Hoca'nın bu vasıflarını veciz bir şekilde dile getiren eski öğrencisi ve dostu Prof.Dr. Ahmed Yüksel Özemre, Hoca'nın gelecek nesiller için de bir nirengi noktası addedilebilmesi için; fikrinin ortaya atılmasında, arazisinin tesbit ve mubâyaaasında, yasal statüsünün belirlenmesinde öncülük ettiği ve sonra da hem 3 dönem Atom Enerjisi Komisyonu üyesi, hem de 1973-1976 arası Müdürü olarak gelişmesine pek çok katkıda bulunmuş olduğu Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinin adının FÂHİR YENİÇAY NÜKLEER ARAŞTIRMA VE EĞİTİM MERKEZİ olarak değiştirilmesinin Türk Milletine yakışan bir kadirşinaslık olacağını vurgulamıştır.

Biz de burada, Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinin adının, yukarıda ifade edilen sebeplerden ötürü, FÂHİR YENİÇAY NÜKLEER ARAŞTIRMA VE EĞİTİM MERKEZİ olarak değiştirilmesini (Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, kanuna göre, doğrudan doğruya Şahsına bağlı olan) Sayın Başbakan'ın takdirine saygılarımızla ve alenen arz etmeği, Fâhîr Hoca'dan aldığımız ve bizim gibi binlerce kişinin de almış olduğu feyze karşı edâsı gerekli bir borç telâkki etmekteyiz.□

Prof.Dr. Fahir Yeniçay'ın vefâtından az önce kurduğu son deney düzeneği.

